

ISSN 2312-3206 (PRINT)
ISSN 2663-2764 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2312-3206

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY**

SERIES «PSYCHOLOGICAL SCIENCES»

Серія:
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
Випуск 4

Херсон-2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Херсонського державного університету.

Заступник головного редактора:

Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук, професор, декан факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.

Відповідальний секретар:

Тавровецька Наталія Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Херсонського державного університету.

Члени редакційної колегії:

Баранаскіне Інгріда – професор кафедри соціальної роботи Клайпедського університету (Литва);

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка»;

Бурлачук Леонід Фокович – дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психодіагностики і клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Галян Ігор Михайлович – доктор психологічних наук, професор, професор теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна

Жидко Максим Євгенович – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (Україна);

Завацька Наталія Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Карпінський Констянтин Вікторович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри експериментальної та прикладної психології Гродненського державного університету імені Янки Купали (Республіка Білорусь);

Кікінежді Оксана Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ (Україна);

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Кузнєцов Олексій Ігорович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди (Україна);

Оран Марина Олегівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка (Україна);

Плохих Віктор Володимирович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (Україна);

Плющ Олександр Миколайович – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії методології психосоціальних та політико-психологічних досліджень Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України (Україна);

Попович Ігор Степанович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Херсонського державного університету;

Сердюк Людмила Захарівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (Україна);

Цибуляк Наталія Юрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету (Україна);

Шебанова Віталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Херсонського державного університету;

Яковлева Світлана Дмитрівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти Херсонського державного університету;

Янчук Володимир Олександрович – доктор психологічних наук, професор, декан факультету професійного розвитку фахівців освіти Академії післядипломної освіти (Республіка Білорусь).

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»
включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б)
на підставі Наказу МОН України від 17 березня 2020 року № 409 (додаток № 1)

Збірник наукових праць включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 29.11.2021 р. № 7)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 23954-13794 ПР
від 26.04.2019 р. видане Міністерством юстиції України

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Гордовська Т. І. КОНСТРУКТ МОРАЛЬНОЇ ТРАВМИ ТА ЙОГО КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ.....	7
Козігора М. А. ПОНЯТТЯ ТРИВАЛОГО ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ ТА КОНТЕКСТИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ.....	17
Котенко С. А., Малишева А. А. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ У СПОРТСМЕНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ СХІДНИМИ ОДНОБОРСТВАМИ.....	26
Кошель Н. А. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ СМИСЛОУТВОРЕННЯ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ.....	32
Крайлюк А. І., Пономарьова В. К. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ БАТЬКІВ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	40
Мілютіна К. Л., Гарагуля А. О. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ХАРЧУВАННЯ.....	48
Пастрик Т. В. ЕМОЦІЙНА ЕКСПРЕСІВНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ, ДО ІНШИХ І ДО СВІТУ.....	55
Плохих В. В., Дорош А. В. УРБАНІСТИЧНИЙ ФАКТОР ІНТЕРНЕТ-АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	62
Чайка Г. В. ФАКТОРИ, ЩО ПІДТРИМУЮТЬ ПОЗИТИВНІ ВЗАЄМИНИ З ІНШИМИ ЛЮДЬМИ ТА ПОПЕРЕДЖУЮТЬ НАДМІРНУ ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД НИХ.....	70

СЕКЦІЯ 2. ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Даукша Л. М., Адамович Е. В. СВЯЗЬ СКЛОННОСТІ К АУТОДЕСТРУКТИВНОМУ ПОВЕДЕННЮ І ЕМОЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕЛЛЕКТА ПІДРОСТКОВ.....	77
Литвинчук А. І. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВПРОДОВЖ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	85
Радчук Г. К., Логвись О. Я. ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ В ЦІЛІСНІЙ СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА.....	93
Серга О. О. КРИТЕРІЇ ТА ОЗНАКИ ГАРМОНІЙНОГО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	101
Тарасова Н. В. ЕТАПИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВО-ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	108
Шпак М. М. ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	115

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вагабова А. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВУ ЛЮБОВІ ЯК СКЛАДНИКА СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	122
Данильченко Т. В. ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	132

Дворник М. С. СОЦІОДЕМОГРАФІЧНА СПЕЦИФІКА ОДЕРЖАННЯ ГРОМАДЯНАМИ ЕЛЕКТРОННОЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ.....	142
Заверуха О. Я. ГОТОВНІСТЬ ДО САМООСВІТИ У СТРУКТУРІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	148
Літвінова О. В., Венгер Н. С. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГАДЖЕТІВ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ПІДЛІТКІВ.....	155
СЕКЦІЯ 4. МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	
Синишина В. М. ВПЛИВ БОЙОВОГО ДОСВІДУ НА ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	162
СЕКЦІЯ 5. СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ	
Реброва О. О. ДОСЛІДЖЕННЯ РОДИН, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	171
Шевчук В. В. СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ ДІТЕЙ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ НА ШЛЮБНІ ВЗАЄМИНИ В ЇХ СІМ'ЯХ.....	179

УДК 374-021.411:159.923
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-19>

ГОТОВНІСТЬ ДО САМООСВІТИ У СТРУКТУРІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДОЇ ОСОБИСТОСТІ

Заверуха Ольга Ярославівна,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри практичної психології та педагогіки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

olichka.zaverukha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2701-2215>

У статті представлено теоретичний аналіз дефініції самореалізації молодого особистості, розкрито її структуру та сфери, де вона працює, а також місце самоосвіти у структурі самореалізації особистості.

Мета статті – розкрити сутність готовності до самоосвіти у структурі самореалізації особистості молодого віку.

Методи. Для реалізації мети використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез теорій самоактуалізації та готовності до самоосвіти, структурування науково-психологічних джерел інформації, що дало змогу узагальнити та систематизувати погляди вчених із досліджуваної проблематики.

Результати. З'ясовано, що поняття самореалізації в сучасній психологічній науці перебуває на стадії розроблення, тобто загальноприйнятого визначення цього терміна досі немає. Найбільш уживаним є визначення про здійснення можливостей розвитку «Я» через зусилля, співтворчість, співдію з іншими людьми, соціумом та світом загалом. Визначено, що на особливості особистісної самореалізації впливають зовнішні та внутрішні чинники, що перешкоджають та сприяють чинникам самореалізації, адже у кожній людині природою закладено величезний потенціал, який у процесі життя людини реалізується за умови зовнішніх впливів. Міра розвитку потенціалу також залежить від особистісних чинників, зовнішніх умов середовища та їх взаємодії. Констатовано, що механізм самореалізації активується тоді, коли особистість досягає відповідного рівня розвитку. Спрямованість відбувається на підставі самовизначення та самопізнання індивіда. Особистісна самореалізація особлива, вона виявляється у компонентах її структури та у кількісних показниках. Є різні рівні та види самореалізації, найвищий із яких відповідає критеріям корисності та задоволеності самореалізації як для особи загалом, так і для оточення.

Висновки. З'ясовано, що готовність до самоосвіти лежить у площині додаткових сфер самореалізації разом із соціальною взаємодією, суспільною активністю, захопленнями тощо. Оскільки самоосвіта спонукається внутрішніми мотиваційними чинниками самовдосконалення та потребує використання особливих засобів пошуку та засвоєння соціального досвіду, авторка доходить висновку, що готовність до самоосвіти необхідно розвивати у студентському віці, позаяк у цей період людина здатна долати перешкоди на шляху свого становлення та самовдосконалення, її інтелект є основою для обрання засобів та форм активної самоосвітньої діяльності. Таким чином, готовність до самоосвіти має всі шанси стати стійкою особистісною характеристикою. Готовність до самоосвіти є системою, що складається з таких компонентів, як умілість, дієвість, усвідомленість, обізнаність, та представлена єдністю морально-вольових, пізнавальних та мотиваційних складників. Саме вивчення цих компонентів та окремих сторін самоосвіти є головною вимогою їх пізнання у взаємозв'язку та єдності.

Ключові слова: самореалізація, самоосвіта, готовність до самоосвіти, самовдосконалення, професійний розвиток, конкурентоздатність.

READY FOR SELF-EDUCATION IN THE STRUCTURE SELF-REALIZATION OF YOUNG PERSONALITY

Zaverukha Olha Yaroslavivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Lecturer at the Department of Practical Psychology and Pedagogy
Lviv State University of Life Safety

olichka.zaverukha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2701-2215>

In the article the author conducts a theoretical analysis of the scientific literature on the definition of self-realization of a young person, reveals its structure, shows the areas where it works. And also shows the place of self-education in the structure of self-realization of the individual.

Purpose of the article is to reveal the essence of readiness for self-education in the structure of self-realization of a young person.

Methods. To achieve our goal, we used the following research methods: analysis, synthesis of theories of self-actualization and readiness for self-education, structuring scientific and psychological sources of information, which allowed to generalize and systematize the views of scientists on the research.

Results. The author argues that the concept of self-realization in modern psychological science is under development, that is, there is still no generally accepted definition of this term. The most commonly used definition is the realization of the possibilities of self development through effort, co-creation, cooperation with other people, society and the world at large. The author argues that the features of personal self-realization are influenced by external and internal factors that hinder and contribute to the factors of self-realization, because each person by nature has a huge potential, which in the process of human life is realized under external influences. The degree of capacity development also depends on personal factors, external environmental conditions and their interaction with each other. He states that the mechanism of self-realization is launched in the case when the individual reaches the appropriate level of development. Orientation is based on self-determination and self-knowledge of the individual. Personal self-realization is individually special, manifested in the components of its structure and in quantitative indicators. There are different levels and types of self-realization, the highest of which meets the criteria of usefulness and satisfaction of self-realization for the person as a whole and for the environment.

Conclusions. It was found that the readiness for self-education lies in the plane of additional areas of self-realization on a par with social interaction, social activity, hobbies, etc. Since self-education is motivated by intrinsic motivational factors of self-improvement and requires the use of special means of finding and mastering social experience, the author concludes that the readiness for self-education should be developed at student age, as during this period a person is able to overcome obstacles. Her intellect is the basis for choosing the means and forms of active self-educational activity. Thus, the readiness for self-education has every chance to become a stable personal characteristic. Readiness for self-education is a system consisting of the following components: skill, efficiency, awareness, awareness and is represented by the unity of moral and volitional, cognitive and motivational components. The study of those components and individual aspects of self-education is the main requirement for their knowledge in the relationship and unity.

Key words: *self-realization, self-education, readiness for self-education, self-improvement, professional development, competitiveness.*

Вступ

Надзвичайно динамічний, непередбачуваний та інформаційно переповнений світ вимагає від сучасного фахівця гнучкості, здібностей до постійного оновлення знань, умінь пошуку необхідної інформації, засвоєння нових галузей діяльності, готовності повсякчас працювати над собою та відповідати новим викликам суспільства.

Національна доктрина розвитку освіти України XXI ст. має такі рядки: «освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної, здатної до самоосвіти й саморозвитку особистості, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни» (Національна доктрина, 2002).

Самоосвітні процеси на вимогу сучасного суспільства стають базою для переоцінки ролі та місця особистості в соціумі, її творчого, емоційного та інтелектуального потенціалу. Самоосвіта як феномен перебуває в центрі уваги сучасної людини, яка прагне самоактуалізації. Проте в сучасній системі освіти є певні проблеми, оскільки у вищих навчальних закладах особі дають велику кількість професійних теоретичних знань, але їх не завжди достатньо для успішного розвитку професійного складника. Зараз молодій особі необхідно не лише набути відповідних про-

фесійних компетентностей, а й розвивати здатність визначати для себе професійні цілі та бути спрямованим на перетворення, що відповідають усвідомлено поставленим цілям на самовдосконалення (Максименко, 2010).

На сучасному етапі розвитку людства готовність до самоосвіти має бути головною потребою у формуванні конкурентоздатності та компетентності фахівця у його професійній діяльності. А також готовність до самоосвіти важливою є для повноцінного особистісного розвитку та духовної культури загалом. Зараз, коли цифрові технології ввійшли в наше повсякденне життя, а інформаційне суспільство перебуває на стадії становлення, готовність до самоосвіти виявляється в усіх сферах життя. Освітні процеси впроваджуються в соціальне середовище, а інформація настільки швидко оновлюється, що людина повсякчас повинна вміти самостійно засвоювати нові знання та навички. Саме тому прогресивна освіта повинна орієнтуватись на особу, яка готова до самоосвіти, а також імплементувати моральний, культурний, історичний, трудовий та соціальний досвід.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Готовність до самоосвіти – досить складне та глибоке питання. Та тільки на певній стадії готовності до неї фахівець зможе в подальшому розвивати себе, займаючись самоосвітою. Самоосвіту ми розуміємо не лише як фахову готовність до певної сфери чи галузі, а і як концептуальну умову підняття загального

рівня культури особистості молодого віку. Професійна самореалізація – одна з найважливіших категорій.

Психологічна наука не позбавлена праць учених у галузі готовності до самоосвіти. Так, Т. Медведовська розробляла проблему самоосвіти здобувачів вищих технічних закладів освіти у процесі підготовки фахівців сучасності; І. Мартинюк (2016) досліджувала сутність особистісної готовності до самоосвіти; О. Бурлука (2015) у дисертаційному дослідженні розкрив особистісну самоосвіту як соціальне та культурне явище, а також досліджував деякі аспекти формування готовності до особистісної самоосвіти в сучасних умовах освітнього простору; І. Грабовець охарактеризував самоосвіту як інтегровальну детермінанту самореалізованості молодих фахівців у професії; А. Ковальов, А. Півнів, В. Лозовой убачали тісний зв'язок самоосвіти із самовихованням особистості; засобом пошуку та освоєнням соціального досвіду бачить поняття самоосвіти Г. Серіков (1991); С. Максименко (2010) визначив структуру та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. Усі ці автори вбачають психологічне підґрунтя активності особистості в напрямі самоосвіти. Проте наразі проблема готовності до самоосвіти саме як чинника професійної самореалізації фахівців досліджена ще не достатньо, що і спричинило вибір напрямку наукового пошуку. Потрібні подальші глибокі емпіричні та теоретичні дослідження цього напрямку.

Мета статті – розкрити сутність готовності до самоосвіти у структурі самореалізації особистості молодого віку.

2. Методологія та методи

Для реалізації мети ми використали такі методи дослідження, як аналіз, синтез теорій самоактуалізації та готовності до самоосвіти, структурування науково-психологічних джерел інформації, що дало змогу узагальнити та систематизувати погляди вчених із досліджуваної проблематики.

3. Результати та дискусії

Можливість особистісної реалізації складає базовий рівень ефективної професійної активності. Ще А. Ейнштейн згадував про те, що людина приречена на пошук власного сенсу життя заради можливості бути щасливою та життєздатною. Проте часто, задовольняючи потреби нижчого порядку, людина не ставить собі за мету самоактуалізовуватись творчою працею. Саме тому надзвичайно важливим є акцентування уваги на психологічних умовах професійної самореалізації людини. У такому разі має значення взаємозв'язок сформованих ціннісних орієнтацій із відбором професії, а також те, чи вбачає особистість глибинний зміст у роботі за фахом. Отже, сутність професійної самореалізації

варто розглядати через призму життєвих смислів та принципів, ідеалів та цінностей, власних здібностей та можливостей, рівня домагань та всього того, що ще потребує більшої уваги науковців цього напрямку.

Низка авторів розглядають самореалізацію людини як складну функціональну систему, психологічне утворення, що забезпечує рівень та постійність устремлень, а також специфіку особистісного самовираження у різноманітних сферах життя, що складається з таких підсистем і компонентів:

1. Настановно-цільова, у якій інтегровані визначені цілі, настанови, наміри та загальна програма інструментально-смыслового забезпечення, а також здійснення будь-якого ставлення в певних умовах діяльності чи поведінки.

2. Інструментально-цільова, яка представлена регулятивними, емоційними та динамічними характеристиками. Її завдання – забезпечувати регулятивно-енергетичну функцію саморегуляції. Ця підсистема детермінована біологічними передумовами, на яку впливають властивості нервової системи та темперамент.

3. Мотиваційно-змістова, яка складається з прогностичних, мотиваційних та когнітивних компонентів. Вона здійснює відбір та виставляє пріоритет мотивів, ставлень та смислів. Ця підсистема залежить від середовища, соціального оточення, навчання та виховання, мінлива та рухома.

Наука знає й інші структури особистісної самореалізації, на яких ми не будемо зупинятись, позаяк вони перегукуються з окресленою вище. Варто зазначити лише те, що як системне психологічне утворення самореалізація наповнена спонукальною, регулятивною та змістовною підсистемами. Отже, для глибокого аналізу поняття особистісної самореалізації варто розглядати цей феномен із мотиваційного боку, регуляції та безпосередньо змістовної частини тієї діяльності, де відбувається особистісна самореалізація.

Отже, механізм самореалізації передбачає участь спонукань до діяльності визначеного змісту та діяльній саморегуляції в подальшому. Змістовний бік механізму самореалізації становить те спрямування особистісної активності чи діяльності, в якому відбувається самореалізація, а вибір цього спрямування здійснює сама особистість, спираючись на самоаналіз та рефлексію. Наслідком цього є особистісний вибір самореалізаційної спрямованості. Звідси – життєвий вибір, коли людина стає суб'єктом власного життя та починає будувати його самостійно. Проте це стає можливим за умови максимального вираження відповідного ступеня розвитку особистості.

Учений П. Горностай детально описує мотиваційну сторону самореалізації, зазначаючи,

що на кожному етапі особистісного розвитку зароджуються нові потреби. Спочатку це базові потреби, спрямовані на адаптацію в кожній окремій ситуації. Саморозвиток – це надситуативна та неадаптивна активність особистості та можлива лише за умови досягнення особистістю відповідного рівня розвитку. Потреба в самореалізації як основа саморозвитку стає її спонукальною силою і продуктом розвитку особистості.

Спонукування до самореалізації виникають в особистості також під час проходження через особистісні кризи розвитку, проте за умови позитивного виходу з них. Є також індивідуальні відмінності самореалізації, позаяк вона є функцією індивідуалізації людини. Знаємо, що самореалізація є складним утворенням, саме тому її індивідуальні відмінності виявляються в усіх її підсистемах. Окрім того, її виміри представлені не лише якісно, а й кількісно. Для цього послуговуються відповідними критеріями самореалізації, як-от задоволеність особистості собою та задоволеність оточення результатами діяльності особистості; корисність (продуктивність) самореалізації самій собі та для суспільства.

Завдяки самореалізації відбувається особистісний розвиток, формування психологічного здоров'я, адаптивності тощо. Людина відчуває, що віднайшла свій життєвий шлях та рухається у правильному напрямку. Є багато класифікацій різновидів особистісної самореалізації, які сформовані за іншими критеріями. Підставою для створення класифікації є змістовний аспект самореалізації, коли її види співвідносяться зі сферами життя особистості, в яких відбувається її самореалізація.

До основних сфер самореалізації належать сім'я та професійна діяльність. Додатковими сферами самореалізації є соціальна взаємодія, суспільна активність, самоосвіта, захоплення тощо. У ракурсі дослідження нас цікавить місце готовності до самоосвіти у структурі самореалізації особистості.

До системи освіти України входить самоосвіта як закріплення професійних знань чи освоєння уже відомої науки інформації та передбачає здобуття новітніх методичних та наукових знань та оволодіння методами застосування їх у прикладній діяльності (Національна доктрина, 2002).

Учений І. Грабовець дає визначення самоосвіті як самостійній, системотворчій, визначеній особистістю й аксіологічно та соціально спрямованій діяльності щодо засвоєння і відтворення знань та вмінь людиною (Грабовець, 2004).

Цікавим для нас є визначення феномену самоосвіти О. Бурлука, який стверджує, що це діяльність, яка забезпечується інформаційно, відбувається завдяки засвоєнню, упорядкуванню, накопиченню, систематизації та від-

новленню знань, має на меті задоволення особистісної потреби щодо здійснення різних видів діяльності (Бурлука, 2015).

За визначенням Т. Юденко, самоосвіта – це важливий шлях особистісного формування, дієвий метод засвоєння особою культурно-освітнього простору, відбувається автономно чи паралельно з навчанням (Юденко, 2007).

У своїй науковій роботі Н. Бухлова описує самоосвіту як складний тип систематичної пізнавальної діяльності, упорядковані якої особистість окреслює перед собою ціль та завдання, вимальовує шляхи їх досягнення, може контролювати власну самостійну роботу щодо набуття вмінь, знань, а також здатна оцінити результат та вдосконалити та оптимізувати шляхи досягнення (Бухлова, 2003).

Отже, вчені стверджують, що феномен готовності до самоосвіти містить такі психічні складники: особистісні (мотиваційні, здібності та особистісні характеристики) та діяльнісні, що становлять навички, знання й уміння. Так, Ф. Мацієва характеризує готовність до професійної самоосвіти як внутрішню налаштованість на профосвіту, глибинні знання не лише визначених дисциплін, а й теоретико-методологічних основ організації діяльності в напрямку самоосвіти, а також необхідність у застосуванні тих знань під час вирішення різноманітних професійних ситуацій (так званий комплекс особистісних характеристик) (Мацієва, 2012).

Науковець І. Мартинюк розуміє готовність особистості до самоосвітньої діяльності як стійке психологічне утворення, що інтегрує особистісні якості, навички, знання, вміння, необхідні для здійснення цієї діяльності, виявляється як налаштованість до самоосвіти та забезпечує її ефективність. У результаті цього виникає якісно новий особистісний стан, що містить нові знання, навички, вміння, нові особистісні якості, нові погляди та переконання (Мартинюк, 2016).

Природною системою вважає самоосвіту О. Федорова. На її думку, вона є інтегративною та може розвиватись за сприяння педагога, сформованих загальних властивостей особистості, досягання мети самоосвіти в широкому розумінні, як-от самовиховання, вдосконалення, самореалізація, духовне зростання, самопізнання (Федорова, 1999).

Готовність до самоосвіти є системою, що складається з таких компонентів, як умілість, дієвість, усвідомленість, обізнаність. Ці складники є водночас складниками освіченості як ще більшої системи. Ю. Калугін переконаний, що готовність до самоосвіти формує психологічний та технічний аспекти, де психологічний становлять розвинуті пізнавальні психічні якості, особистісні властивості, усвідомленість, комунікативні якості, а технічний – організаційно-

управлінські вміння, знання та вміння працювати в інформаційному полі, професійні навички, знання, вміння (Калугін, 2013).

У процесі психологічного аналізу наукових праць ми з'ясували, що основою формування готовності особистості до самоосвіти є:

1) тип самоосвіти. Так, для деяких типів самоосвіти (паралельна самоосвіта) достатньо наявних на цей момент сутнісних особистісних властивостей, а для інших (цілеспрямована самоосвіта) необхідна відповідна підготовка, ще для інших – професійна перекваліфікація, як-от необхідний спеціальний розвиток готовності до самоосвіти (Калугін, 2013);

2) внутрішні суперечності, які стають тригером для розвитку потреби в самоосвіті: а) між наявними знаннями та потребою вирішувати те чи інше пізнавальне чи прикладне завдання; б) між обмеженою можливістю отримати знання в умовах навчального процесу та намаганням задовольнити пізнавальний інтерес; в) між наявним рівнем знань та новітніми потребами в більш глибоких та досконалих знаннях як основі досконалого вивчення та дослідження цього напрямку чи дотичного до нього; г) між деякими прийомами пізнавальної активності, що притаманні навчанню, та способами задоволення децю інших духовних потреб (Калугін, 2013);

3) активні мотиви, які сприяють особистості здобувати неперервну освіту, як-от упевненість у соціальній потребі та усвідомленості власної значимості систематичного поповнення знаннями, вдосконалення у професії, збільшення кругозору, присутність усталених пізнавальних інтересів до відповідної галузі знань, переконань, захоплень (Юдакова, 2002; Лапшина, 2004);

4) особистісні здібності, що уможливають успішність діяльності, яку людина здійснює, динамічне досягнення успіхів та результативність роботи (Зуйкова, 2013; Кулагін, 2013);

5) розвинута операційна інтелектуальна діяльність, як-от аналіз, синтез, порівняння, виділення важливого, встановлення зв'язків детермінації, абстрагування тощо (Б. Райський); інтуїція, мислення, уява (Кулагін, 2013);

6) зусилля волі (Б. Райський) та їх емоційний супровід (Б. Райський);

7) міцні та глибокі базові, професійні та політехнічні знання, що є основою пізнавальної діяльності (Б. Райський), а також знання щодо інформаційного поля, тобто сума всіх інформаційних джерел, із якими може працювати людина (Кулагін, 2013);

8) навички та вміння самостійної роботи в навчанні, які формуються ще в школі (Тучкіна, 2008), а також формування навички самостійного навчання та вміння, різноманітні засоби та форми самоосвіти, як-от експеримент, спостереження, слухання, читання тощо;

9) оволодіння потрібними вміннями: організаційними (уміння окреслювати перед собою відповідні завдання, шляхи виконання, джерела та обсяг), пізнавальними (як змістовної сторони відповідного пізнавального завдання (Громцева, 1983)), самоорганізовуватись у пізнавальній активності (обирати форми та джерела самоосвіти, саморегулювати та самоконтролювати діяльність, планувати та організувати власне робоче місце), вибирати мету, методи, вміння самоорганізації й самоконтролю;

10) навички та вміння самоосвіти, що стосуються роботи з різними джерелами інформації, самоорганізація (концентрація на основному, систематизація й узагальнення уже відомої інформації), контроль себе, уміння аналізувати досягнені результати залежно від докладених до самоосвіти зусиль (Серіков, 1991).

Лише у контексті конкретної діяльності реалізується самоосвіта. Внутрішні особистісні потреби та зовнішні умови виявляються через деяку сукупність інтересів, як-от професійний, матеріальний, соціально-статусний, духовний.

Констатуємо, що самоосвіта підтримується зацікавленістю в професійному самовдосконаленні, поглибленні чи одержанні знань у відповідній галузі, формуванні здібностей, а тому є усвідомленою, цілеспрямованою та мотивованою діяльністю. Н. Міняєва переконує, що ресурс самоосвітньої активності у вищій професійній освіті є відкритою, динамічною, рівневою педагогічною системою, головною властивістю якої є актуалізація (Міняєва, 2013).

Висновки

Отже, результати проведеного теоретичного дослідження щодо готовності до самоосвіти у структурі самореалізації молоді особистості дозволяють сформулювати такі висновки.

1. Поняття самореалізації в сучасній психологічній науці перебуває на стадії розроблення, тобто загальноприйнятого визначення цього терміна досі немає. Найбільш поширеним є визначення Л. Коростильової, яка пояснює це поняття здійснення можливостей розвитку «Я» через зусилля, співтворчість, співдію з іншими людьми, соціумом та світом загалом (Коростильова, 2005).

2. На особливості особистісної самореалізації впливають зовнішні та внутрішні чинники, що перешкоджають та сприяють чинникам самореалізацій. Особливість у тому, що у кожній людині природою закладено величезний потенціал, який у процесі життя людини реалізується за умови зовнішніх впливів. Саме соціум впливає на те, які саме з потенційних можливостей будуть реалізовані. Міра розвитку потенціалу також залежить від особистісних чинників, зовнішніх умов середовища та їх взаємодії між собою.

3. Механізм самореалізації активується тоді, коли особистість досягає відповідного рівня

розвитку. Спрямованість відбувається на підставі самовизначення та самопізнання індивіда.

4. Особистісна самореалізація виявляється у компонентах її структури та у кількісних показниках. Є різні рівні та види самореалізації, найвищий із яких відповідає критеріям корисності та задоволеності самореалізації як для особи, так і для оточення.

5. Готовність до самоосвіти лежить у площині додаткових сфер самореалізації на рівні із соціальною взаємодією, суспільною активністю, захопленнями тощо.

6. Готовність до самоосвіти є системою, що складається з таких компонентів, як умілість, дівість, усвідомленість, обізнаність, та представлена єдністю морально-вольових, пізнавальних та мотиваційних складників. Саме вивчення цих компонентів та окремих сторін самоосвіти є головною вимогою їх пізнання у взаємозв'язку та єдності.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розробку критеріїв та показників ефективності готовності до самоосвіти за умов дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
2. Бурлука О.В. Формування готовності до самоосвіти особистості в умовах сучасного освітнього процесу. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків : ХНПУ, 2015. Вип. 45 (частина II). С. 151–157.
3. Бухлова Н. Самоосвіта і самореалізація особистості. *Завуч. Наша вкладка*. 2003. № 8. С. 2–4.
4. Грабовець І.В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності : дис. ... канд. соціолог. наук : спец. 22.00.04. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004.
5. Громцева А.К. Формирование у школьников готовности к самообразованию. *Учеб. пособ. по спецкурсу для студ. пед. ин-тов*. Москва : Просвещение, 1983. 144 с.
6. Калугин Ю.Е., Зуйкова М.О. Готовность к профессиональному самообразованию студентов вуза. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2013. № 4. С. 111–114.
7. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 222 с.
8. Лапшина Г.А. Формирование готовности к самообразованию у будущих учителей иностранного языка (Дополнительная специальность) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08; Елецкий государственный университет имени И.А. Бунина. Елец, 2004. 196 с.
9. Максименко С.Д., Осьодло В.І. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 8. С. 3–19.
10. Мартинюк І.А. Сутність готовності особистості до самоосвітньої діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Випуск 34. С. 327–353.
11. Мациева Ф.Х. Формирование готовности студентов педагогического колледжа к профессиональному самообразованию : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08; Дагест. гос. пед. ун-т. Махачкала, 2012. 159 с.
12. Миняева Н.М. Проблема актуализации ресурса самообразовательной деятельности студента в университетском образовании. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2013. Вып. № 5 (154). С. 72–75.
13. Сериков Г.Н. Самообразование: совершенствование подготовки студентов. Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1991. 232 с.
14. Тучкина Л.К. Формирование готовности студента технического вуза к самообразованию средствами информационных технологий : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08; ГОУВПО «СГПА». Стерлита-мак, 2008. 226 с.
15. Уличний І. Формування готовності студентів педагогічних вищих навчальних закладів до професійного самовдосконалення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 125. С. 211–215.
16. Юденко Т.А. Проблема самообразования школьников в отечественной педагогической теории (1960–2007). *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2007. № 49. С. 123–127.

REFERENCES:

1. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity. *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002 № 347/2002 [On the National Doctrine of Education Development: Decree of the President of Ukraine of 17.04.2002 № 347/2002]* Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> [in Ukrainian].
2. Burluka O.V. (2015) Formuvannia hotovnosti do samoosvity osobystosti v umovakh suchasnoho osvitnoho protsesu [Formation of readiness for self-education of the person in the conditions of modern educational process]. *Naukovyi visnyk. Serii «Filosofia» - Scientific Bulletin. Philosophy series, 45(2)* 151-157. [in Ukrainian].
3. Bukhlova N. (2003). Samoosvita i samorealizatsiia osobystosti [Self-education and self-realization of the individual]. *Zavuch. Nasha vkladka - Head teacher: Our tab, 8*. 2–4. [in Ukrainian].
4. Hrabovets I.V. (2004). Samoosvita yak intehruyuucha determinanta samorealizatsii molodykh fakhivtsiv u profesiinii diialnosti [Self-education as an integrating determinant of self-realization of young professionals in professional activities]. *dys. ... kand. sotsiolog. nauk : spets. 22.00.04 - dis. ... Cand. sociologist. Science: special. 22.00.04*. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. K. [in Ukrainian].
5. Hromtseva A. K. (1983). Formyrovanye u shkolnykov hotovnosti k samoobrazovanyiu [Formation of schoolchildren's readiness for self-education]. *ucheb. пособ. po spetskursu dlia stud. ped. yn-tov - Textbook allowance. on a special course for students. ped. institute. M. : Prosveshchenye*. [in Russian].

6. Kaluhyn Yu. E. (2013). Hotovnost k professionalnomu samoobrazovanyiu studentov vuza [Readiness for professional self-education of university students]. *Humanityarnye, sotsyalno-ekonomycheskye y obshchestvennye nauky – Humanities, socio-economic and social sciences*, 4. [in Russian].
7. Korostyleva L.A. (2005). Psykholohyia samorealizatsyy lychnosti: zatrudneniya v professionalnoi sfere [Psychology of personality self-realization: difficulties in the professional sphere]. SPb.: Rech. [in Russian].
8. Lapshyna H. A. (2004). Formyrovanye hotovnosti k samoobrazovanyiu u budushchyykh uchytel'ei ynostrannogo yazyka (Dopolnytelnaia spetsyalnost) [Formation of readiness for self-education at future teachers of a foreign language (Additional specialty)] *dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 - dis. ... cand. ped. Sciences: 13.00.08*. Elets. [in Russian].
9. Maksymenko S.D., Osodlo V.I. (2010). Struktura ta osobystisni determinanty profesiinoi samorealizatsii subiekta [The structure and personal determinants of professional self-realization of the subject] *Problemy suchasnoi psykholohii. Vypusk 8 - Problems of modern psychology*. 8. 3-19. [in Ukrainian].
10. Martyniuk I.A. (2016). Sutnist hotovnosti osobystosti do samoosvitnoi diialnosti [The essence of the readiness of the individual for self-educational activities]. *Problemy suchasnoi psykholohii. Vypusk 34 - Problems of modern psychology. Issue 34*. 327–353. [in Ukrainian].
11. Matsyeva F.Kh. (2012). Formyrovanye hotovnosti studentov pedahohycheskoho kolledzha k professionalnomu samoobrazovanyiu [Formation of readiness of students of pedagogical college for professional self-education]: *dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 - diss. ... cand. ped. Science: 13.00.08*. Dahest. hos. ped. un-t. – Makhachkala. [in Russian].
12. Myniaeva N.M. (2013). Problema aktualyzatsyy resursa samoobrazovatelnoi deiatelnosti studenta v unyversytetskom obrazovanny [The problem of actualizing the resource of self-educational activity of a student in university education]. *Vestnyk Orynburhskoho hosudarstvennogo unyversyteta. – Bulletin of Orinburg State University*, 5(154). 72–75. [in Russian].
13. Serykov H. N. (1991). Samoobrazovanye: sovershenstvovanye podgotovky studentov [Self-education: improving student preparation]. *Yzd-vo Yrkut. un-ta*. [in Russian].
14. Tuchkyna L. K. (2008). Formyrovanye hotovnosti studenta tekhnicheskoho vuza k samoobrazovanyiu sredstvamy ynformatsyonnykh tekhnolohiy [Formation of readiness of a student of a technical university for self-education by means of information technologies]. *dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 - diss. ... cand. ped. Sciences: 13.00.08*. HOUVPO «SHPA». – Sterlytamak. [in Russian].
15. Ulychnyi I. (2014). Formuvannya hotovnosti studentiv pedahohichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv do profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of students of pedagogical higher educational institutions for professional self-improvement]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 125 - Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical sciences, 125*. 211–215. [in Ukrainian].
16. Iudenko T.A. (2007). Problema samoobrazovanyia shkolnykov v otechestvennoi pedahohycheskoi teoryi (1960–2007) [The problem of self-education of schoolchildren in the domestic pedagogical theory (1960–2007)]. *Vestnyk Stavropolskoho hosudarstvennogo unyversyteta. № 49 - Bulletin of Stavropol State University*, 49. 123–127. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021.
The article was received 09 September 2021.